

„Mi ide születtünk, mi itt nevelkedtünk fel, itt a rokonság, a gyerekek, minden... itt a faluban”¹

Hetelők egy tiszaháti faluban

MOLNÁR ÉVA²

ABSZTRAKT

A tanulmány egy 1600 fős tiszaháti falu esetén keresztül mutatja be a hetelés jelenségét napjainkban. A település gazdasági helyzete, munkaerő felszívó képessége, a munkavállalási esélyek az országos átlag alatt maradnak, ami a falu élhetőségére is rendkívül erős hatást gyakorol. Az elsődleges munkaerőpiac csak kevesek számára jelent jövedelemszerző lehetőséget, a környékbeli településekre is csak néhányan járnak át dolgozni napi ingázással, mivel kistérségi szinten problémát okoz a munkanélküliség. A településen elsősorban a mezőgazdaságban van lehetőség szezonálisan dolgozni, illetve a közfoglalkoztatás teremt a legtöbbször számára hosszútávon munkát. A falu szűkös munkahely kínálatára a munkavállalók egy jelentős csoportja a heteléssel reagált. Interjúk segítségével megvizsgáltuk, hogyan vált népszerűvé a hetelés a településen, s mindez hogyan hatott a helyi családokra és a helyi közösségre.

KULCSSZAVAK: ingázás, hetelés, falu, munkavállalás, helyi közösség

ABSTRACT

„We were born here, we grew up here, our relatives and our children are here... everything are in our village”. Weekly commuting in a village of Tiszahát

The study present the weekly commuting in a small village of 1600 resident in Tiszahát. The economic situation of the settlement, employment and income opportunities are lower than national average, which also has an extremely strong impact on the livability of the village. The local primary labor market can employ few workers, other employees can work in public employment or they can work as a seasonal worker in agriculture but it does not provide an income that can be calculated all year. There are few opportunities in the region, so they can not work in the nearby settlements. Many locals have to go to remote settlement for work. We prepared interviews to examine: how weekly commuting became popular in the village and how it affected local families and the local community.

KEYWORDS: commuting, weekly commuting, village, employment, local community

¹ A tanulmány megjelenését az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 – „Tehetségből fiatal kutató” – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban pályázatból biztosított forrás tette lehetővé.

² Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, molnar.eva@arts.unideb.hu

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelek” Kelet-Magyarországon

Bevezetés

A munkavégzés céljából történő ingázás a fejlett országokhoz hasonlóan Magyarországon is nagy múlttal rendelkezik. Az ingázás iránya és intenzitása nem egységesen alakul a különböző társadalmi korokban és területi egységeken, mégis napjainkban is a foglalkoztatottak jelentős hányadát érinti. A hazánkban jellemző területi egyenlőtlenségek a gazdasági és munkavállalási lehetőségekben különösen erősen megmutatkoznak, ezzel párhuzamosan pedig a lakhatás költségeiben is nagy különbségek vannak, mindez erősítheti az ingázás motivációját a periférikus térségekben lakók körében (Hardi 2015). A napi ingázás során a lakóhelyet szolgáló települést a munkavégzés idejére hagyja el a munkavállaló, de az éjszakákat és a hétvégeket a településén tölti. Az ingázás egy speciálisabb esetét jelenti az ún. heteles, amikor hétköznap, a munkavégzés idejére a munkavállaló a lakóhelyétől távol van és csak jellemzően a hétvégeken van otthon (Messing – Molnár 2011). A heteles a napi ingázáshoz képest egészen más életszervezést igényel, hiszen a családtól és a lakóhelytől távol tölti a munkavállaló a mindennapjait. A tanulmány célja bemutatni egy tiszaháti falu esetén keresztül a heteles jelenségét, hatásait a családok és a helyi közösség életére.

A vizsgálat helyszínét adó településen a helyben elérhető munkalehetőségek meglehetősen korlátozottak. A munkavállalás legfőbb esélyét a közfoglalkoztatás és a szezonális jellegű mezőgazdasági tevékenységek jelentik az ezerhatszáz lakosú, tiszaháti faluban. A környékbeli települések sem kínálnak széles elhelyezkedési lehetőségeket. A munkalehetőségek hiánya a népesség-megtartó erőre is erős hatást gyakorol, ez a településen is érvényesült, hiszen sokan elköltöztek a jobb életésélyek reményében, ugyanakkor egy másik erős reakció is megjelent: a tömegessé váló heteles. Az aktív korú népesség jelentős része döntött úgy, hogy nem elégszik meg sem a kiszámíthatatlan jövedelmet biztosító alkalmi munkákkal, sem pedig a biztosan kalkulálható alacsony jövedelemmel járó közfoglalkoztatással, hanem egy másik településen vállal munkát, még akkor is, ha ehhez a munkavégzés ideje alatt nem a saját falujában lakik, oda csak hetente, vagy még ritkábban jár haza. A heteles, mint életforma nem volt szokatlan a magyar társadalomban a huszadik század második felében, ugyanakkor a korszakot bemutató irodalmakból azt láthatjuk, hogy ez leginkább a férfiakra jellemző. Ezzel szemben a terepmunka során több olyan családról is tudomást szereztünk, ahol nemcsak a férfi, hanem a nő is heteles. A tanulmány célja a heteles jelenségének a vizsgálata a településen: Milyen tényezők segítették elő a heteles elterjedését? Milyen tényezők akadályozzák a településről való elköltözést? Miért választják az ingázást a költözés helyett? Hogyan hat a heteles a helyi családok és a közösség életére?

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

A közösségek funkcióiról

A tanulmány egy falusi közösségben vizsgálja meg a hetelés népszerűvé válását. Az individualizálódó társadalmakban a helyi közösségeknek megnő a szerepe az egyének közötti kapcsolatok fenntartásában. A közösség fogalma általában pozitív érték-tartalommal bír, a kötődés, a biztonság, a valahová tartozás érzését kínálhatják, a közösséghez egyfajta integrációs funkciót is társítanak (Csurgó – Légmán 2015).

Talcott Parsons (1951) szerint a közösség a társadalmi rendszer szerkezetének egyik megjelenési formája, amely jelentheti az emberek területi elhelyezkedését, de vonatkozhat a cselekvéseikre is. Tönnies (1983) megfogalmazásában a közösség tagjait a közösséghez fűződő érzéseik tartják össze, megkülönbözteti más olyan szerveződésektől, amelyekben az egyének csupán egymás mellett helyezkednek el vagy kizárólag racionális érdekek miatt kerülnek egymással kölcsönhatásba. A közösség kifejezés tehát széleskörűen értelmezhető, kifejezhet egy embercsoportot, de jelezhet minőségét is, pl. közösségi ember, közösségi érdek, közösségihiányos társadalom (Vecseg 1993). A különböző fogalmi meghatározásokban (Csurgó – Légmán 2015, Parsons 1951, Tönnies 1983, Vecseg 1993) általában a közösség adott helyen és időben kialakuló képződmény, így a hely és a közösség között szoros kapcsolatot feltételez.

A közösségek életét jelentősen befolyásolják a benne működő intézményei, hiszen ellátják a fennmaradásukhoz szükséges funkciókat, szervezik a társadalmi életet. Társadalmi integráció lehetőségére is hatással van, hogy milyen közvetlenül a közösséghez kötődő intézmények működnek, illetve, hogy a társadalomban létező egyéb intézmények mennyire elérhetők a közösség tagjai számára. Az egyén és a közösségek intézményei közötti kapcsolatok és az alapvető intézményekhez való hozzáférés egyaránt fontosak (Csurgó – Légmán 2015).

Csurgó és Légmán (2015) a közösségekben két alapvető integráló mechanizmust azonosít. Az elsőben a kollektív identitás jelenti az integráció alapját, a közösség identitásformáló szerepéhez kapcsolódik, míg a másodikban az integráció a közösség intézményi jellegéhez kapcsolódva az egyének közösségbe szerveződve vállalnak részt a közösség életében.

„A közösség egyénekből jön létre, az egyének tartják fenn, működtetik, ugyanakkor a közösség biztonságot, identitást, a valahová tartozás érzését, célt adhat az egyén számára. Alapfeltevésünk, hogy a megtartó, helyi közösségek léte a társadalmi integráció alapja lehet. Születésünk pillanatában egy társadalom, egy család, egy közösség tagjává válunk, s az általuk alkotott, róluk szóló történetek, emlékek alkotják identitásunk/identitásaink alapját, s jelölik ki helyünket a társadalomban, a világban. Folyamatos kölcsönhatás ez, melyben mi is alakítjuk, formáljuk környezetünket, miközben környezetünk is hat ránk, az egyén és a közösség kölcsönhatása folyamatos.” (Csurgó – Légmán 2015: 52)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

Ennek értelmében a közösségek számos funkciót töltenek be, közös szabályok megteremtése és fenntartása, kollektív identitás alkotása és fenntartása, egymás segítése, kontrollálása, egyének közötti interakciók működtetése, szocializáció és társadalmi részvétel elősegítése és ellenőrzése stb. Minden közösség rendelkezik határokkal, saját tagjait befogadja, míg másokat kizárhat. Ennek következtében a közösség elősegítheti az egyén integrációját, ugyanakkor a helyi közösségek zárttá válása, homogenizálódása szegregációhoz és dezintegrációhoz vezethet.

Légmán (2012) a közösség három ideáltípusát azonosítja: adott közösség, választott közösség, inkluzív közösség. Ezekben a közösségtípusokban különbséget tesz az integrációs folyamatok leírása között. Az első típus a közvetlen vagy adott közösség, amelybe beleszületünk. Ez a típus egy már kialakított identitást, értékrendet, biztonságot kínál. A közösség fontos szocializációs funkciót tölt be, az egyén alkalmazkodik a közösség értéke és normarendszeréhez, az individuum háttérbe szorulása jellemző. A kollektív identitás az egyént a közösséghez köti. A közösséghez tartozás biztonságérzéssel is párosul, mivel az egyén a közösség által elfogadott szabályok szerint szervezi az életét, folyamatos visszajelzéseket kapva cselekedeteiről. A közvetlen közösség nem intézményesített forma, mégis erős határokkal rendelkezik, így nagyon nehéz bekerülni és kikerülni ebből a típusból.

Az adott közösségben elsősorban a Granovetter-féle (1991) erős kötések, a közvetlen környezetben lévő szoros kapcsolatok érvényesülnek. Ezek az első sorban családi, rokoni, szomszédsági kapcsolatok hozzájárulnak a mikrotársadalmi integráció elősegítéséhez, ugyanakkor a más csoportokhoz való összeköttetést, a makrotársadalmi integrációt nem segítik elő.

Az eszmei vagy választott közösségbe az emberek saját elhatározásukból csatlakoznak, sokkal nyitottabbak, rugalmasabbak, mint az adott közösség, ezért könnyebb kikerülni és bekerülni ebbe a típusba, az egyén lehet csak átmeneti jelleggel is a tagja és egy időben akár több eszmei közösséghez is tartozhat. Megjelenhet a valahová való tartozás érzése, de kisebb integrációs hatással bír, mint az előző típus.

Az inkluzív közösség mindenki számára egyforma lehetőséget bír a részvételre, elfogadja, hogy az emberek különbözőek, a sokszínűsége értékként tekint, így elfogadja, hogy különböző identitások és életmódok vannak jelen, amelyek folyamatosan alakítják egymást. Utóbbi két közösség típusokba jelennének meg inkább a Granovetter-féle (1991) gyenge kötések, amelyek más csoportokhoz, illetve azok erőforrásaihoz való összeköttetéshez járulnának hozzá.

Módszertan

A tanulmány az MTA Kiválósági Együttműködési Program Mobilitás Kutatási Centrum *A falvakban élő „hetelők”* című kutatás részeredményeinek felhasználásával készült el. A kutatás során 2019-ben olyan személyekkel készült interjú, ahol az interjú-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

alany vagy a párja, esetleg mindketten munkavégzés céljából hetelnek. Bár az interjúzás több kelet-magyarországi településen zajlott, de jelen tanulmány ezek közül csak egy konkrét településen készült interjúk elemzésére fókuszál.

Az 1600 fős falu egy hátrányos helyzetű kistérségben, a megyeszékhelytől közel száz kilométerre található. A Tisza partján elhelyezkedő település az átutazók számára kellemes vidéki pihenést kínálhat, ugyanakkor az életvitelszerű tartózkodás esetén már számos hiányosság merülhetne fel a település ellátottságával szemben.

A település adottságai a mezőgazdasági termelésnek kedveznek, az agrártevékenységeknek nagy múltjuk van a településen. A rendszerváltás előtt működő mezőgazdasági termelőszövetkezet eredményes termelését országos szinten elismerték, fokozatosan terjeszkedve több telephelyet is létrehozott a környékbeli településeken. A település térségére az országos mértékű iparosítás ellenére is agrártúlsúly maradt a jellemző. A kistérség legnagyobb városában is inkább a könnyűipar jelent meg, varroda, kötöde formájában. Az ezekből a tevékenységekből kiszoruló, leginkább férfi munkavállalók a fővárosba, illetve dunántúli városokba ingáztak, ahol gyárakban vagy az építőiparban dolgoztak. A rendszerváltás után mind a városi-ipari, mind a mezőgazdasági munkalehetőségek száma jelentősen visszaesett.

A faluban jelenleg a közszolgáltatások közül bölcsőde, óvoda és általános iskola is található, illetve rendelkezik minimális egészségügyi és szociális alapszolgáltatásokkal is, amely a környékbeli aprófalvak ellátottságához képest kedvezőnek mondható. Ugyanakkor a település gazdasági helyzete, munkaerő felszívó képessége, a jövedelemszerzési esélyek az országos átlag alatt maradnak, ami a falu élhetőségére is rendkívül erős hatást gyakorol. Helyben csak kevesek számára van lehetőség az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedni, a környékbeli településekre is csak néhányan járnak át dolgozni napi ingázással, mivel kistérségi szinten problémát okoz a munkanélküliség. A településen elsősorban a mezőgazdaságban van lehetőség szezonálisan dolgozni, illetve a közfoglalkoztatás teremt a legtöbbszámára hosszútávon munkát. A falu szűkös munkahely kínálatára a munkavállalók egy jelentős csoportja a heteléssel reagált. Az interjú kutatás célja ennek a jelenségnek a megismerésre volt. Megvizsgáltuk, hogyan vált népszerűvé a hetelés a településen, s mindez hogyan hatott a helyi családokra és a helyi közösségre.

Az interjú vizsgálat sajátossága, hogy olyan párkapcsolatban élő hetelő férfiakat kerestünk az interjúzásra, akiknek a párjuk is hajlandó volt részt venni a kutatásban. Ennek köszönhetően lehetőségünk volt a hetelők és az otthon maradt fél szempontjait is megismerni, de találkoztunk olyan párokkal is, ahol a férfi és a nő is hetel.

Az interjúalanyokhoz felkérésében a település egyik roma kulcsszereplője volt segítségünkre, aki a helyi Roma Nemzetiségi Önkormányzat tagjaként a falu életében számos szerepet vállal, így ismeretségi köre kiterjed a lakosság egészére. A te-repmunka előtti megbeszélések során elmondta, hogy a faluban, megközelítőleg ötven családot érint a hetelés, ami a falu lélekszámahoz képest jelentős arány. Az interjúzást azzal a céllal kezdtük el, hogy minden érintett családot felkeressünk a

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

településen és interjút készítettünk a családfővel és a párjával is. A tervezett interjúk száma azonban számos ok miatt leredukálódott. A hetelés miatt, a településen csak hétvégén, sokan minden második vagy harmadik hétvégén vannak csak jelen a potenciális interjúalanyok közül, ami miatt az interjúk felvétele is fizikai akadályokba ütközött. Még ennél is nehezebben áthidalható volt az emberek motiválhatóságának nehézségei a beszélgetésre. Többen az előzetesen egyeztetett időpont ellenére meg gondolták magukat és nem adtak interjút. Néhányan arra hivatkoztak, hogy nagyon ritkán vannak otthon és éppen akkor sok dolguk volt, mások pedig, hogy különböző okok miatt úgysem tudnánk jelentős információkkal szolgálni a kutatáshoz.

Az interjúalanyok felkeresésében segítségünkre lévő kulcsszereplő mindehhez hozzátette, hogy a potenciális interjúalanyok főleg olyan mélyszegénységben élő romák, akik nagyon szemérmesek és szégyellik az életkörülményeiket, ezért nem fogadnak szívesen idegeneket az otthonaikban és más helyszínen sem szeretnének beszélgetni erről.

Mindezek következtében az eredeti tervekől eltérően kevesebb interjú készült el. A terepmunka során öt párral, összesen tíz fővel készült interjú a településen. Fontos szempont volt az interjúzás során, hogy a párok tagjaival egymás után külön-külön beszélgettünk, úgy hogy ne hallják egymás válaszait. Az interjúkra többnyire a családok otthonaiban került sor, így lehetőségünk nyílt lakókörnyezetük megismerésére.

1. táblázat. Az interjúalanyok

Interjú- alany	Neme	Élet- kora	Hetelő/ Otthon maradó	Foglalkozás	Képzetség
1.	férfi	25	Hetelő	segédmunkás	burkolói szakképzetség
2.	nő	24	Hetelő	gyári munkás	általános iskola
3.	férfi	40	Hetelő	építőipari munkás	bolti eladó, szobafestő, állattenyésztő
4.	nő	38	Otthon maradó	munkanélküli	általános iskola
5.	férfi	40	Hetelő	építőipari munkás	asztalos
6.	nő	33	Otthon maradó	közfoglalkoztatott	általános iskola
7.	férfi	38	Hetelő	kőműves	kőműves
8.	nő	41	Hetelő	gyári munkás	általános iskola
9.	férfi	21	Hetelő	építőipari segédmunkás	villanyszerelő
10.	nő	18	Otthon maradó	munkanélküli	pincér

Forrás: Saját szerkesztés

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetalők” Kelet-Magyarországon

Az interjúalanyaink mindannyian aktív korúak, a legfiatalabb interjúalany 18 éves, a legidősebb 41 éves volt az interjúzás időpontjában. Érettségije senkinek sem volt, ugyanakkor szakmája többeknek is. A férfiak mindegyike rendelkezett valamilyen szakképzettséggel: burkoló, kőműves, villanszerelő, asztalos, szobafestő egyaránt volt köztük. Ezzel szemben a nők között, csupán egy valaki rendelkezett az általános iskolai végzettség mellett másfajta képzettséggel is. A legfiatalabb, 18 éves nő, aki kivételt jelent abból a szempontból is, hogy nem a faluban nőtt fel, hanem egy közeli kisvárosban, ahonnan néhány hónapja költözött el a párjához.

A férfi interjúalanyok közül mindenki munkavégzés céljából hetel, a nők között is találunk olyanokat, akik a párjukkal egy településre járnak el dolgozni, ugyanakkor van aki, a helyi közfoglalkoztatásban vesz részt és olyan is, aki nem rendelkezik munkaviszonnyal. A megkérdezett férfiak az építőiparban dolgoznak kőművesként, segédmunkásként, illetve gyáriparban betanított munkásként. A hetelő nők szintén gyárakban dolgoznak. Egyik interjúalanyunk sem végez szellemi munkát és korábbi munkatapasztalataikat megvizsgálva is elmondható, hogy leginkább fizikai munkákat végeztek, a mezőgazdaság, a gyáripar és az építőipar területén.

Ahogy már korábban bemutattam, öt párral készült interjú, közülük a két legfiatalabb párnak még nincsen gyermeke, a többieknél két-három gyermek van a családban. A háztartások összetétele az interjúalanyaink körében igen változatos, előfordulnak többgenerációs együttélési formák, ahol a nagyszülők és az unokák is együtt élnek, ami a faluban más családok körében is gyakori. Interjúalanyaink közül csak egy pár él együtt kizárólag a gyermekeikkel.

Az interjúalanyaink többsége nincs megelégedve az életkörülményeikkel. Különösen a fürdőszoba és a bevezetett víz hiányát emelték ki, de a ház általános állapotán, a bútorzaton, a háztartási gépekkel való ellátottságon is többen javítanának, ha lehetőségük lenne rá. Az interjúkban megjelenik, hogy az élelmiszerek megvásárlása, a család ételmezésének biztosítása után, a közüzemi számlák kifizetése, az alapvető higiéniai cikkek beszerzése hónapról hónapra visszatérő probléma volt a családjaikban. A hetelés egyik legfőbb motivációja éppen a mindezekben való változtatás lehetősége.

A hetelés elterjedése a helyi közösségben

A vizsgált falu közössége megfelel a közvetlen vagy más néven adott közösség jellemzőinek. Az interjúalanyok többsége ide született, gyermekkorát is itt töltötte, szorosan kötődik a településhez. Bár a helyi közösség olyan alapvető funkciókat lát el, mint a biztonság és a valahová való tartozás érzésének megteremtése, a lakosok egy része kénytelen ezekről időszakosan valamennyire lemondani a jövedelemszerzés jobb lehetőségét kínáló hetelés miatt.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

A helyben elérhető munkalehetőségek elsősorban a közfoglalkoztatásra és mezőgazdasági alkalmi munkákra korlátozódik. Vannak ugyan a településen kisebb működő vállalkozások, de ezek csak kevesek számára teremtenek munkát, nem jellemző, hogy tömegesen tudnánk embereket alkalmazni, például a helyi kisboltban vagy kocsmában. A közfoglalkoztatás tervezhetőséget, kiszámíthatóságot, de meglehetősen alacsony jövedelmet biztosít, addig a mezőgazdasági munkákkal bár a szezonban akár jobb kereset is juthatnának, előre nem kalkulálható, hogyan lesz szükség a munkaerőre.

„...dolgozunk, ha éppen van alkalmi munka. Itt úgy mondják, hogy napszám. Uborkaszedés, ugye nyáron. Paprikaszedés. Augusztus-szeptembertől kezdődik az almaszezon. [...] Szeretnék, hogyha lenne munka. Szeretem a lakásunkat. Szeretnék persze itthon lenni. Egyértelműen szeretném, ha meglennének azok az anyagi dolgok, amik alapvető dolog lenne, de sajnos nincs meg az alap és így nem, és így nem jó.” (24 éves nő)

„...az ilyen szezonális munkák, uborkaszedés, almaszedés, szilvaszedés, diószedés. A vállalkozók is olyanok, hogy elviszik az embereket egy hétig, aztán visszahozzák, hogy nem kellünk tovább, meg olyan is volt, hogy elvittek egy hétre, ledolgoztuk aztán azt mondták, hogy nem fizetik ki.” (38 éves férfi)

„Most ha itt maradok az ötvennégyezer forint kevés. [...] El kell, hogy menjünk, ha azt szeretnék, hogy megéljünk. Ha nem szeretnék, aztat amink van, hogy tévézzünk nyugodtan, hogy meg legyen mindenünk feküdhethetünk itthon. Csak akkor se gáz, se villany, se áram, semmi nem lenne. Tehát ezért elmegyünk inkább, hogy meg legyen mindenünk.” (21 éves férfi)

A hetelők a helyben elérhető munkák mennyiségét és minőségét sem tartják elégségesnek. Nemcsak a kevésféle munkaforma és a megszerezhető bér mértéke, hanem a munkavégzés célja, a munka hasznossága, megbecsültsége is fontos szempont számukra. Míg az alkalmi munkák során arról számolnak be, hogy a munkáltató hozzáállása kiszámíthatatlan, addig a közfoglalkoztatásnál azt azonosítják problémának, hogy a munka során nem mindig van lehetőség az érdemi munkavégzésre, a település mérete miatt nincsen annyi feladat, mint amennyi közfoglalkoztatott. A hetelők mindkét munkaformáról úgy nyilatkoztak, hogy a megszerezhető jövedelem és a munka megbecsültsége is jóval elmarad attól, ami számukra elfogadható.

A falu szűkös munkahely kínálatára a munkavállalók egy jelentős csoportja a helteléssel reagált. „A helelés olyan munka, amelyet távol, napi ingázási távolságon túl – akár több száz kilométerre – végeznek.” (Messing – Molnár 2011: 59) Ahogyan a Messing – Molnár (2011) szerzőpáros tanulmányában kiemeli a helelés egyfajta megélhetési stratégiát jelent azok számára, akik nem képesek a helyi munkaerőpi-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

acokon érvényesülni vagy nem elégszenek meg a helyi munkaerőpiacok által kínált lehetőségekkel. Ez a fajta munkavégzés a hetelő számára kedvezőbb munkaerőpiaci alternatívát kínál, mint amit helyben elérhető, ugyanakkor azzal jár, hogy az otthonától, a családjától, a helyben hasznosítható erőforrásoktól távol van a munkavégzés idejére. A hetelés a településen nem új jelenség, az államszocializmus időszakában sok férfi jövedelemszerzési esélyét jelentette. A rendszerváltás után a tömeges munkanélküliség a hetelőket is érintette, sokan elveszítették a munkájukat. Később a gazdasági fejlődés olyan szakaszaiban, amikor megnőtt a munkaerő iránti kereslet, ismét megjelent a hetelés lehetősége.

„Most nagyon sokan elmentek, hát szerintem kevés a hivatali munkáért a pénz, és mindenki azért megy, hogy egy kicsit jobb legyen. [...] meg mostanában úgy mennek el, hogy a család együtt.” (33 éves nő)

„Egyre többen. Jöttünk tegnap hazafele a barátommal és Sz...-n bementünk a T...-ba és egyre több fiatalal találkoztunk, hogy szia-szia, merre voltál. Mondta, hogy Pesten dolgozik már régóta és nagyon sokkal találkoztam, olyannal, hogy mondjuk Sopronban vagy Dunaújvárosban dolgoznak, meg engem is hívatgatnak, hogy jönnének fel családotól.” (21 éves férfi)

„Igen, az elmúlt egy évben ez nagyon felkapott lett. Nem is az, hogy felkapott, hanem látják, hogy több a munka, többet keresnek, jobb a megélhetés. Nagyon sok családot ismerek, akik úgy döntöttek, hogy felmennek dolgozni, igaz távol a családjuktól, de itt nem igazán lehet megélni.” (18 éves nő)

Az interjúalanyaim az ország központi területein található fejlett, jó gazdasági mutatókkal rendelkező településein dolgoznak. Voltak, akik az interneten keresztül jelentkeztek az álláshirdetésre, mások pedig informális forrásokból értesültek a munkalehetőségről. Gyakori jelenség a faluban, hogy segítik egymást a hetelés elkezdésében. Több interjúalanyom elmondta, hogy mivel ő maga is közbenjárással jutott a munkához, szeretne ugyanúgy másokon is segíteni. Mivel általában sok munkaerőt igénylő területeken dolgoznak (pl. építkezéseken, gyárakban), ahol időről időre új munkavállalókat is keresnek, ezért hamar értesíteni tudják a faluban lakó ismerőseiket a munkalehetőségről, illetve ezen felül még a hétköznapi lakhatás megoldásában is segítenek.

„Jött egy barátom és mondta, hogy a vállalkozónak kellene egy ember Sz....-re, és megbeszéltük az anyagiakat hogy mégis hogy gondolta, mennyiért, kettő hetente fizet és akkor felmentünk, megpróbáltuk, kifizetett minket a vállalkozó és azóta folyamatosan visszajárunk. Több emberrel, több munkahelyünk van ott, próbálunk mi is segíteni másokon. Én vagyok ott idézójelben az ilyen

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

kisfőnök és meg próbálok én is mindenkin segíteni, mert hogy én rajtam is mindig segítettek.” (38 éves férfi)

„...édesapám sok falusinak segített, rengetegen. Tizenötön voltunk fent egyfalusiak, akit édesapám elrendezett, hogy ő meg ő tud dolgozni, hogy tudjanak megélni, ne ebben a mélyszegénységben éljen mindenki. Nem azt mondom, hogy milliókat lehet keresni, de viszont ahhoz sokkal jobb, mint egy közfoglalkoztatotti bér ma.” (21 éves férfi)

Ahogy a fenti interjúidézet is szemlélteti, nem ritka jelenség az sem, hogy a faluból sokan vannak ugyanazon a munkahelyen, így tulajdonképpen egy-egy munkaterületen szinte csak ők dolgoznak. A hetelésbe már bekapcsolódók segítenek másoknak is a munkához jutáshoz, mindeközben a saját falujából származó emberekkel tudja magát körülvenni, akik hozzá hasonló értékrenddel, kulturális hagyományokkal, kötődésekkel rendelkeznek. A hetelő a falu társadalmi tőkájének egy részét tudja így hasznosítani a munkavégzés helyén is, miközben segít másoknak az elhelyezkedésben és nem utolsó szempont lehet az sem, hogy a munkahelyen is megnőhet így a szerepe, befolyása. Ez a jelenség tulajdonképpen minden szereplő számára előnyös, ugyanakkor kevésbé van lehetőség így új kapcsolatok kialakítására, a kapcsolati háló bővítésére a munkavégzés helyén, ami hosszú távon jelenthetne másfajta előnyöket. Mivel nem ismernek meg más közösségekből származó embereket, akik akár újfajta életstílusokat, életvezetési stratégiákat mutathatnának be, ezért a helyi közösségben elsajátított értékrend továbbra is elsődleges iránymutatósul szolgálhat számukra.

Ahogy korábban bemutattuk, a hetelés nem új jelenség a faluban, de míg korábban ez főleg csak a férfiak munkalehetősége volt, addig a terepmunka során találkoztunk olyan családokkal is, ahol a nők is követték a párjuk példáját és ugyanarra a településre járnak dolgozni. A nők döntésekor fontos szempont volt, hogy ők is többet tudnak keresni így a helyben rendelkezésre álló közfoglalkoztatásnál vagy alkalmi munkánál, ami miatt rövidebb idő alatt több pénzt tudnak összegyűjteni. Találkoztunk olyan családdal, ahol kiskorú gyermekeiket hagyják a településen a szülők a hetelés idejére, annak érdekében, hogy minél hamarabb javítani tudjanak anyagi helyzetükön. Gyermekkel nem rendelkező hetelő női interjúalanyunk a gazdasági okok mellett azt is hangsúlyozta, hogy a párja hiánya miatt döntött a hetelés mellett.

„Innen Sz...-ről rengeteg férfinak itt kell hagyni a családját és utazni hetekre, hónapokra külön a családjuktól ugye az anyagiak miatt. Így akkor elment a T. is. És akkor hazajött, lett egy kis pénzünk útiköltségre és a sok idő, hogy nem láttuk egymást, ez ugye rossz volt. Anyagiakban egy kicsit könnyebb volt, de a távolság az sokkal rosszabb volt. Eldöntöttük, hogy így akkor megyek én is [...] Háromszázhatvan fokok fordulatot vett az életünk. Nem keresünk ott sem

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelek” Kelet-Magyarországon

sokat, viszont mégis sokkal több, mint az itteni. Igazából már nemcsak azok az alapvető dolgok, amiket megengedhetünk magunknak, hanem egy kicsit több.” (24 éves nő)

„Azért elég bajos volt. Osztani, szorozni kellett, de így most már nem. Mert eddig, ami hiányzott azt megvenni nem nagyon tudtuk. [...] Nem örülök, amikor menni kell, megmondom a valót. Pláne a gyerekek végett. De a jövedelem végett, igen. [...] Féltem megindulni, mert még sose voltam. Sose hagytam a gyerekeket sem. Már pedig 41 éves vagyok. Még először mozdultam ilyen hosszú útra. De nem bántam meg egyáltalán.” (41 éves nő)

A hetelek köre folyamatosan bővül a faluban. A más településeken dolgozók kapcsolatokat építenek, állásinformációhoz jutnak, mindezeket felhasználva segíteni tudnak azoknak is, akik szívesen választanának hasonló munkaformát. Ráadásul nagy valószínűséggel továbbra is nőhet a motiváció a hetelek elkezdesére a még a faluban élők körében is, hiszen ez egy fajta példa lehet más típusú munkavégzésre és jövedelemszerzésre. Az interjúalanyok mindegyike úgy nyilatkozott, hogy nagymértékben javultak az életkörülményeik, amióta van hetelek a családban, hiszen jelentősen megnőtt a bevételük. Míg korábban az élelmiszerek és a közüzemi számlák befizetése is gondot okozott, addig a heteleknek köszönhetően ezeknek az alapvető dolgoknak a finanszírozása megoldódott, sőt még arra is van lehetőségük, hogy ezeken felül is pénzt tegyenek félre, ami a korábbi élethelyzetükhöz képest hatalmas változást jelent számukra.

A település mérete és lakosság száma miatt a helyiek azt is pontosan nyomon tudják követni, hogyan változnak a hetelek családok életkörülményei, például milyen autóval járnak, hogyan változik a házuk vagy éppen az öltözködésük. A pozitív változások pedig mások számára is elérhető céllá válhatnak, hiszen közvetlen közlelől tapasztalják milyen javulás történt a hetelek családok életkörülményeiben.

A falu és a helyi közösség szubjektív megítélése

A munkavállalás szűk lehetőségei ellenére is interjúalanyaink többsége azt mondja, hogy sokkal jobb faluban élni, mint városban, éppen ezért a jövőben sem szeretnének a munkavégzésük helyére költözni, inkább vállalják a heti vagy kétheti ingázást, a munkásszállót vagy az albérleti díj kifizetését.

Feltételeztük, hogy a településről való elköltözésben a falu és város ingatlanárai közötti különbségek is jelentősen közrejátszanak, hiszen egy lakóépület értékét jelentősen befolyásolja az a települési környezet, ahol található. A vizsgált kistelepülés szerény infrastrukturális ellátottsággal rendelkezik, távol esik a megyeszékhelytől, ami negatívan hat a házak értékére. Interjúalanyaink többsége ráadásul alacsony

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetalők” Kelet-Magyarországon

komfortfokozatú házakban él, ahol nincsen fürdőszoba, a lakóépület állapota leromlott, felújításra szorulna. Ezeket a házakat minden bizonnyal egy fejlettebb városi garzonlakás töredékeiért lehetne értékesíteni. Ugyanakkor mindez egyik interjúban sem jelent meg, senki nem nyilatkozott úgy, hogy azért nem költözik el végleg a településről, mert a háza áráért nem tudna másik lakást vásárolni magának a hetelés célpontján. Sokkal inkább a vidéki és városi életvitel közötti különbségeket hangsúlyozták, ami miatt vonzóbb számukra a faluban maradni. A legfontosabb különbségként a természethez való közelség és a két településtípus közössége közötti eltérés jelenik meg az interjúkban.

A vidéki élet olyan pozitívumait emelik ki, mint például a nyugodtabb életvitel, a csend, a zajártalom mentesség, a természetközelség. Sokan úgy nyilatkoztak, hogy nem szívesen élnének állandó jelleggel városi környezetben, mert túl zsúfoltnak, zajosnak tartják, a korábbi életmódjukhoz képest idegennek érzik a városi életmódot még annak ellenére is, hogy sokan már évek óta hetelnek.

„Én nagyon szeretek itt lakni. Ha lenne itt munkalehetőség, el se mennék amúgy. Nagyon szeretek itt élni. [...] Amúgy sokkal jobb, mint egy város. A város zajos. A repülő is zavar nagyon, hogyha hallod. Például a sok autó. Még a levegő sem olyan, mint vidéken. Például nagyon szeretem az állatokat. Ugyanúgy veszünk malacokat télire, szoktunk. Kecskénk is van folyamatosan, csak most hogy nem vagyunk itthon, nincsen. Jóságokat lehet tartani. Tehát sokkal jobb ez a vidéki élet. Még ebből is.” (21 éves férfi)

„Eléggé nyugodt emberek vannak itt. Nincsenek annyi balhék, mint Budapesten. Így mondom magának. Meg Budapesten lopnak-csalnak mindent, itt meg nem. Annyival... Csak a munka. [...] Amióta fent vagyunk, azóta több a pénz is, jobban lehet keresni is... [...] Amit akar az ember, megvesz magának. [...] az ember nem akar itthon lenni semmi nélkül, inkább felmegy.” (25 éves férfi)

„Szeretek, nincs azzal gondom, nem tudnák elköltözni, azt nem tudnám elképzelni, hogy városi legyek, fent jó dolgozni, mert jó pénzt lehet keresni, de viszont amit keresünk, azt ide hordjuk haza, itt költjük el. Itt akarjuk elkölteni, vagy itt akarjuk befektetni. Ha annyit sikerült keresni, akkor a nagyfiamnak venni egy házat.” (40 éves férfi)

A legtöbb interjúalany ide született, vagy gyermekkorától a településen él, ami miatt erős érzelmi kötődésük is van. A falusi lét előnyeként jelenik meg az is az interjúkban, hogy az emberek ismerik, segítik egymást. A településen belül kialakult kötődéseik közül különösen a családi kapcsolatokat emelik ki. A terepmunka tapasztalatai alapján ezekre a főképp roma falusi családokra több generációra visszavezethető a sok gyermekszám, a nagy családméret, amely egyfajta védőfaktoroként mű-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

ködhet, elősegítve a sikeres társadalmi integrációt (Albert- Dávid 2012). A nagyobb létszám, a több rokoni kapcsolat intenzívebbé teszi a család életét, biztonságot, nagyobb integrációs lehetőséget kínálhat (Durkheim 1967).

A hasonló kulturális értékeken alapuló családi és rokoni kapcsolatok helyben elérhetőek, illetve leginkább akkor hasznosíthatók, ha az emberek nem költöznek el véglegesen a településről, hanem időről-időre hazajárnak. Ezzel szemben a hetelés során megismert munkatársak más vidékekről származnak, másfajta hagyományokkal, értékekkel rendelkeznek, a hozzájuk való kötődés is másféle lesz, mint az otthon maradtakkal. A hetelők leginkább a falujuk határain belülre teszik azt a segítő-társadalmi közösséget, amelyik a legnagyobb biztonságot nyújtja számukra, így racionális döntésnek tűnik számukra, hogy ne költözzenek el a településről, hanem inkább az ingázást válasszák.

„Én ezt a települést úgy nézem, mint egy család, majdnem mindenki mindenkinek rokona. Jó, hát itt is vannak konfliktusok, meg pletykák, de nekem ilyen családias ez a falu. Mindenki mindent mindenkivel megoszt, segítenek egymásnak, ha kell. Más helyeken ez nem megoldható.” (18 éves nő)

„Hogy mondjam neked, hogy jó legyen. Mi ide születtünk, mi itt nevelkedtünk fel, itt a rokonság, a gyerekek, minden, itt a faluban, mindenkit ismerek.” (38 éves férfi)

„Össze szoktunk ülni bográcsolni. Ő meg a másik barátom, neki a sógora, mert egy családba nőültek, a két barátom, sógorok. Akkor összeülünk hárman, jön a feleségeink, jön a gyerekük, nekik van kis gyerekük, és akkor csinálunk egy jó bográcsot, vagy szalonnát sütünk, beszélgetünk közbe, elmondjuk, kivel hogy volt. Ezt is ritkán, mert nem nagyon van rá esély, hogy pont egybe találkozzunk, de akkor jó. Egy kicsit kibeszélgessük magunk, mit csinálnak fent, mi mit csinálunk, mert teljesen külön dolgozunk.” (40 éves férfi)

A közösséghez való tartozás az integráció alapja lehet, befolyásolja, hogy az emberek hogyan helyezik el magukat a társadalomban (Csurgó – Légmán 2015), s bár a hetelők a munkatársaikkal is jó kapcsolatot alakítottak ki, mégis elsősorban nem ahhoz a közösséghez tartozónak érzik magukat. A közvetlen közösség, amelybe beleszülettek identitást, értékrendet, biztonságot ad számukra, s mindez a közösséghez köti a hetelőket és családjaikat. Más választott közösségek nem tudtak ilyen erős szerepet betölteni az életükben, a munkavégzés során is kapcsolatba kerülnek más közösségekkel, például a munkatársakkal vagy a munkásszülőkon, illetve az albérletekben a lakóközösségekkel, de ezek a kötődések kevésbé erősek, inkább átmenetinek tekintik az interjúalanyok is.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

Továbbá, ahogyan korábban bemutattuk sok esetben a szülőfalujukból származó emberekkel veszik magukat körül a munkahelyen, ilyenkor nem is nagyon nyílik lehetőség arra, hogy másokat megismerjenek, így a kapcsolati hálójukba az erős kötések dominanciája töretlen marad.

Az interjúalanyok bármennyire is szeretnek a falujukban élni, elismerik, hogy a fejlettebb városok is kínálhatnak olyan előnyöket a lakosaiknak, amelyek náluk nem érhetőek el. A vidéki lét hátrányaiként elsősorban a munkalehetőségek hiánya jelenik meg. A jövedelemszerzési lehetőségek alapvetően befolyásolják az emberek élet-szervezését, nincsen másképpen interjúalanyaink körében sem, akik szerint a város és a falu közötti legfontosabb különbséget a rendelkezésre álló munkahelyek száma adja. Úgy vélik, hogy a városokban általában sokkal jobb munkavállalási esélyek vannak jelen, ami miatt sokak számukra vonzóbb lehet a városi élet. Míg a falvakban ezzel szemben sokkal kevesebb munkalehetőség van jelen, ami az emberek jövedelemszerzésére és így az életkörülményeikre is erős hatást gyakorol.

A legfiatalabb interjúalanyoknál jelent meg, hogy nemcsak a munkahely, hanem a szabadidős és szórakozási formák korlátozottsága is jelentős hátrány, mivel a fejlettebb településeken sokkal több olyan lehetőség van, ami kikapcsolódást nyújthat. A településen a rokonokkal, családtagokkal való „összejárás” jelenti a legfőbb programlehetőséget, ami fontos számukra a kapcsolatok ápolása miatt, ugyanakkor megjelenik az igény másféle időtöltésre is.

„Pesten tényleg mindenre van lehetősége, így el tudunk menni strandra, mozi-ba vagy azt mondjuk, hogy jó most nincs kedvünk a kenyérhez és kimegyünk és eszünk egy jót a buri-ben vagy a mekiben vagy rendelünk egy jót. [...] A szabadidő egyértelműen barátok, család. Igazából rengeteg szabadidőnk van. Itt csak szabadidőnk van. Ugye közmunka. Elmész reggel, ott is család, barátok. Ugye dolgozunk, közbe beszélgetünk. Hazajövünk, család, barát szintén. Hát itt lehetőség igazából ... nincs is. Ha még lenne is, akkor sem engedhetnének meg. Annyi kikapcsolási lehetőségünk van itt ..., hogy itt a Tisza-part.” (24 éves nő)

„Nagyon szép turisztikai szempontból. De viszont nekem unalmas ilyen szempontból, mert itt nőttem fel. Most én mit néztek meg? A Tiszát? Az aztán nem mutat újat. [...] Most itt a faluban semmi lehetőség nincs úgymond a fiataloknak. Mert nincs olyan, hogy valami kis játék helyiség, ahova tudnának összegyűlni. A kocsmába szoktak ultizni. De én a kocsmába nem szeretek járni. Tehát az már nem az én részem. Biztos szoktak valamit csinálni, de nem tudom. Kimaradtam belőle szerintem, mert itthon vagyok.” (21 éves férfi)

A fejlettebb településeken a fiatalok számos módját választhatják a szabadidő eltöltésének, mivel az infrastrukturális fejlettségük, illetve a városi terek nagyobb

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetezők” Kelet-Magyarországon

lehetőséget kínálnak. Az emberek számára az olyan mindennapi szükségletek kielégítése is programmá, élménnyé válhat, mint az étkezés vagy a vásárlás a különböző vendéglátóegységeknek, illetve a bevásárlóközpontoknak köszönhetően, nem beszélve a kulturális intézményekről, sportlétesítményekről és az ezekhez kapcsolódó programokról. A helyi fiatalok viszont mindezekhez nem tudnak a falujukhoz hozzájutni, a szabadidő változatos eltöltése miatti hiányérzetről számolnak be. Ugyanakkor sem a szerény munkalehetőségek, sem a változatos programlehetőségek hiánya nem idéznek elő elköltözési törekvéseket körükben.

Összegzés

A tanulmányban felhasznált interjúk egy olyan Tisza-parti faluban készültek, ahol a helyben elérhető munkalehetőségek korlátozottságára a helyi lakosok egy jelentős része a hetezéssel reagált. A hetezéssel bár megnőnek a családok bevételi forrásai, mégis sok áldozattal is jár ez a munkaforma. A hetező a számára fontos erőforrásokat hordozó családtól és szülőfalutól távol él a munkavégzés idejére. Az ezekkel járó előnyök leginkább helyben hasznosíthatók, még akkor is, ha a hetezés során sokan ugyanabból a faluból származó munkatársakkal dolgoznak együtt.

Az interjúalanyok a hetezésre hosszútávon berendezkedtek. Mivel a jelenlegi bérezésük jóval meghaladja a faluban elérhető jövedelmük mértékét, illetve nem látanak jobb munkalehetőségekre esélyt helyben, a jövőben is folytatni szeretnék a hetezést. Az életkörülményeikben jelentős javulást tapasztaltak, amiről nem szívesen mondanának le.

Többségük nem tartja elképzelhetőnek, hogy a későbbiekben elköltözzön egy fejlettebb településre, annak érdekében, hogy ne kelljen ilyen távolságokra ingázniuk. Azt mondják, hogy a falusi életvitel sokkal kedvezőbb számukra. A helyi kapcsolati háló, a közösség támogató ereje, a természet közelsége, a helyismeret, a nyugodtabb életritmus olyan fontos pozitívumok számukra, amelyeket a városok nem képesek a saját előnyeikkel kompenzálni.

A faluban az interjúzás időpontjában, 2019 nyarán a hetezés bővülő tendenciát mutatott. Az, hogy a 2020-as év eseményei következtében várható gazdasági változások hogyan hatnak a hetezők munkavállalási esélyeire, illetve a családjaik és a helyi közösség életére egy másik kutatás érdekes kérdése lehetne.

Irodalom

Albert F. – Dávid B. (2012): Az interperszonális kapcsolathálózati struktúra átrendeződése Magyarországon. In: Kovács I. – Dupcsik Cs. – P. Tóth T. – Takács J. (szerk.): Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet Argumentum Kiadó, Budapest 343–356.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – „Hetelők” Kelet-Magyarországon

- Csurgó B. – Légmán A. (2015): Lokális közösség, megtartó közösség. Elméleti megközelítések a lokális közösség integráló szerepének vizsgálatához egy vidéki településen. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle* (4): 50–66.
- Durkheim, É. (1967): A társadalmi tények magyarázatához. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Granovetter, M. (1991): A gyenge kötések ereje: A hálózatelmélet felülvizsgálata. In: Angelusz R. – Tardos R. (szerk.): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest
- Hardi T. (2015): A munkaügyi ingázás területi mintái Észak-Dunántúlon. *Területi Statisztika* 55(2): 122–141.
- Légmán A. (2012): Közösség-képek. In: Kovách I. – Dupcsik Cs. – P. Tóth T. – Takács J. (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Argumentum Kiadó, Budapest 357–369.
- Messing V.– Molnár E. (2011): Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái. *Esély* 1. 53–80.
- Parsons, T.t (1951): *The Social System*. Free Press, New York
- Tönnies, F. (1983): *Közösség és társadalom*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- Vercseg I. (1993): *Közösség – Eszme és valóság*. Parola Füzetek, Budapest